

De liefde achterna
Leefregels van Franciscus

bezorgd door
Willem Marie Spielman

MEINEMA

Inleiding

Het zelf dat leeft

Minderbroeder en franciscanoloog André Jansen zei me eens dat de leefregel van Franciscus voor de broederschap fungeerde als een identiteitskaart. Als ze in een ander land of een ander bisdom kwamen, en hun werd gevraagd wie ze waren, dan konden ze de regel laten zien en zeggen: ‘Wij zijn de minderbroeders van Franciscus.’ Bij wijze van inleiding in de leefregel wil ik deze gedachte uitwerken door de vraag te stellen naar de leefregel en de vormgeving van het zelf van de minderbroeders.

Ons zelf wordt gevormd door wat ons overkomt. De neurowetenschapper Antonio Damasio schrijft dat het zelf – het gevoel een ik te zijn – een respons van het lijf is op een vraag die nooit gesteld wordt: ‘Ik heb het koud! Wie heeft het koud? Ik.’³ Bij wat ik doe, kan ik me nog voorstellen dat mijn handen door iemand anders gestuurd worden, maar er is er maar één die deze kou voelt. En dat ben ik. Ieder moment opnieuw. Maar er is ook een ander ik, dat Damasio ‘het autobiografisch ik’ noemt. Het zelfbeeld dat het centrum van mijn levensverhaal vormt. Het heeft van alles meegemaakt, heeft een naam en een reputatie, heeft mooie en pijnlijke herinneringen en nog een vóór zich. Het zelfbeeld als centrum van mijn levensverhaal kan vastlopen: de herinneringen zijn traumatisch, de toekomst is verdwenen, de naam en de reputatie willen zo snel mogelijk worden vergeten. Maar dat lukt niet, omdat mijn levensverhaal – en dus ook ik als centrum daarvan – al deze dingen no-

3. Antonio Damasio, *The Feeling of What Happens: Body and Emotion in the Making of Consciousness*. Vintage, 2000, p. 16. Damasio spreekt van ‘core consciousness’ en ‘extended consciousness’.

dig heeft om te kunnen bestaan. Het andere ik, dat hier en nu leeft, het koud heeft en trek heeft in koffie, kan juist heel gemakkelijk vergeten. Het weet niet meer waarom het gisteren zo boos was, en op wie, maar voelt nog slechts wat resten van een uitgeraasde woede. Een toekomstvisie heeft het niet, alleen op dit moment voelt het een licht verlangen naar de smaak van koffie. Dit kernbewustzijn is altijd jong gebleven – zeg maar begin twintig – en begint steeds opnieuw als het voelt wat er in dit lijf, mijn lijf, gebeurt. En dit gevoel, dat ons overkomt, is onze bestaansgrond.

Ik begin met dit onderscheid tussen twee vormen van zelfbewustzijn omdat het de vraag oproept door welk ‘zelf’ we ons leven laten leiden: het autobiografische zelfbeeld of het kernbewustzijn, waarin ik een moderne beschrijving van het oude woord ‘ziel’ herken? Schrijf ik mijn leven zoals ik deze woorden schrijf: door er een logische verhaallijn in te leggen en alles wat daar niet in past te schrappen? Dan moet ik vooral actief zijn. Er moet het liefst iedere dag iets nieuws gebeuren, iets door mij gedaan worden, om het verhaal draaiende en vooral leuk te houden. Het moet een zinnig verhaal zijn, mooi om te vertellen en met enige trots op terug te kijken. En het kan geen kwaad als andere mensen dan zeggen: ‘Wow, jij hebt een mooi leven!’ Een groots project. Maar als ik mijn leven laat leiden door mijn ziel, mijn ‘jongen van een jaar of twintig’, die ieder moment opnieuw voelt wat er in mijn lijf omgaat, dan hoef ik niet iets speciaals te doen. Het verhaal vertelt zichzelf wel. Ik ben alleen maar benieuwd of op mijn hoede voor wat er nu weer zal gebeuren. En als ik val, dan is dat heel erg, maar omdat ik niet vastzit in dit nare verhaal sta ik weer op en wandel verder. De pijn verdwijnt, want ik voel de zon op mijn wang schijnen en dat voelt goed.

Als het goed is, speelt ons leven zich af in de verhouding en wisselwerking tussen beide vormen van bewustzijn. Ik mag

wel denken dat ik altijd een kind van twintig gebleven ben, maar gelukkig heb ik in de jaren wel wat geleerd, bijvoorbeeld dat andere mensen echt anders zijn en dat ik niet moet verlangen dat zij zijn zoals ik. En ik mag wel mijn best doen om iets van mijn leven te maken, en ik hoop ooit te horen dat ik het goed gedaan heb, maar gelukkig is er ook steeds het stille besef dat ik, wanneer ik totaal de fout in ga, altijd opnieuw kan beginnen. Het autobiografische ik speelt altijd een rol in het bezielde leven, en mijn ziel laat steeds van zich horen in mijn autobiografie. Als dit niet of bijna niet het geval is, dan zullen we al onze energie moeten steken in het herstellen van deze wisselwerking tussen onze twee zelden.

Het zelf leeft in verhoudingen

Dat laatste, de verwoede poging deze wisselwerking goed af te stemmen en in goede banen te leiden, is een mogelijke duiding van de geschiedenis van de leefregel van Franciscus en zijn minderbroeders. Nu gaat het echter over zo iets als het ‘zelf van de broederschap’. Want in het levenswerk van Franciscus spraken verschillende stemmen mee: Christus, de broeders, de kerk en ook de omgeving.⁴ Dat meerstemmige zelf van Franciscus schreef in de ontwikkeling van zijn leefregel een soort autobiografie. Ik geef hiervan een korte schets:

- Nadat zich enkele broeders bij hem aangesloten hadden, moet Franciscus in 1209 een korte (verloren gegane) leefregel geschreven hebben. Naar dit document wordt namelijk verwezen in Franciscus’ testament en in het hei-

4. De term ‘meerstemmig zelf’ of ‘dialogisch zelf’ komt voort uit de psychologie van Hubert Hermans en Harry Kempen. Het voert te ver om dit concept hier toe te passen op het zelf van Franciscus. Zie Hubert J.M. Hermans & Agnieszka Hermans-Konopka, *Het dialogische zelf: positionering en contrapositionering in een globaliserende maatschappij*. Amsterdam: Pearson, 2011.

ligenleven van Thomas van Celano. Deze laatste schrijft erover: ‘Toen Franciscus zich er rekenschap van gaf dat de Heer het aantal broeders dagelijks groter maakte, stelde hij voor zichzelf en zijn broeders voor het heden en de toekomst eenvoudig en met weinig woorden een regel voor hun levenswijze op. Hij baseerde zich vooral op zinnen uit het Evangelie, want alleen daaraan wilde hij zich in volmaakte vorm spiegelen. Wel voegde hij er nog het een en ander aan toe dat onmiddellijk te maken had met de dagelijkse gang van zaken in zijn leefgemeenschap. Daarna vertrok hij in het gezelschap van al zijn broeders naar Rome, want hij stelde het op hoge prijs dat paus Innocentius III zou bevestigen wat hij geformuleerd had.’⁵ De broeders trokken naar Rome om deze leefregel door de paus te laten goedkeuren. Let wel, er staat niet dat het nodig was om de goedkeuring van de paus te krijgen: ze leefden immers ‘gewoon’ als penitenten. Mogelijk hadden ze de goedkeuring echter nodig om de boetvaardigheid buiten Assisi te mogen prediken.⁶ Een mondelinge goedkeuring van de paus was voor Franciscus voldoende. Een heuse reguliere orde zou namelijk onvermijdelijk een zekere status met zich meebrengen, en dat paste niet bij het nederige leven van de broeders.

- Maar dan schrijft Thomas van Celano dat de broeders op hun terugweg overleggen hoe zij deze leefregel het beste kunnen onderhouden.⁷ Kennelijk is er onder de broeders

5. 1Cel 32.

6. Werner Maleczek, ‘Franziskus, Innocenz III, Honorius III und die Anfänge des Minoritenordens: Ein neuer Versuch zu einem alten Problem’, in *Il papato duecentesco e gli Ordini mendicanti. Atti del XXV Convegno internazionale*. Spoleto: Società internazionale die studi franciscani, 1998, pp. 23-80; aangehaald in Monti, *Deservedly Approved by the Roman Church*, p. 15.

7. 1Cel 34.

een zelfbewustzijn ontstaan, een soort autobiografisch ik van de broederschap. Dat is voldoende reden om zich enthousiast met de goedgekeurde leefregel bezig te houden, en deze verder in te vullen.

- Met de pauselijke goedkeuring mogen de broeders overal rondtrekken om te prediken. Hun boodschap, die in hun prediking en in hun levenswijze verspreid wordt, slaat aan: de broederschap groeit in razend tempo van een handjevol broeders tot enkele duizenden. Je zou denken dat dit een reden tot vreugde was, maar het bleek ook een reden tot zorg.
- Er treden steeds meer goed opgeleide clerici in. Daardoor verandert de rol van de minderbroeders: de kerk en de stad maken graag gebruik van hun geestelijke zorg, die in de steden hard nodig is. Daardoor wint onwillekeurig de broederschap aan status, een ontwikkeling die Franciscus met enige bezorgdheid moet hebben gadeslagen.⁸ Tegelijkertijd groeit ook de vraag naar de eigen identiteit van de broederschap, en daarmee de vraag naar een leefregel die in plaats van louter een mondelinge goedkeuring (*approbatio*) een schriftelijke bekrachtiging (*confirmatio*) draagt.⁹
- In de eerste jaren kwamen alle rondtrekkende broeders tweemaal per jaar – met Pinksteren en in het najaar – samen op een kapittel in Portiuncula (Assisi) om hun ervaringen te delen, hun zonden te belijden en beslissingen te nemen.¹⁰ Die beslissingen hebben ook betrekking op de ontwikke-

8. Théophile Desbonnets heeft dit proces uitvoerig beschreven in *From Intuition to Institution. The Franciscans*. Chicago: Franciscan Herald Press, 1988.

9. Een heldere samenvatting van dit proces is geschreven door Dominic Monti, 'Deservedly Approved by the Roman Church: The Context for Papal Recognition of Francis' *Forma Vitae*', in Daria Mitchell (ed.), *Rule of the Friars Minor, 1209-2009: Historical Perspective, Lived Realities*. St. Bonaventure, NY: Franciscan Institute, 2010, pp. 3-33.

10. David Flood, *Die Regula Non Bullata der Minderbrüder*. Werl-Westfalen: Dietrich Coelde Verlag, 1967, 105.

ling van de leefregel, waarvan er verschillende versies moeten hebben bestaan.¹¹

- In 1221 schrijft Franciscus een leefregel waarin hij zowel aan de oorspronkelijke bezieling als aan de feitelijke ontwikkeling van de broederschap probeert recht te doen. Deze prachtige tekst, die als eerste document in dit boek is opgenomen, voldoet echter niet aan de eisen van een religieuze leefregel. Daarom wordt er met hulp van de Romeinse curie gewerkt aan een kortere, meer ondubbelzinnig en juridisch geformuleerde leefregel. Deze wordt op het Pinksterkapittel van 1223 door de broederschap goedgekeurd, en vervolgens bekrachtigd door de paus. De redactie van 1221 noteren we als 1RegMB (1e regel minderbroeders), die van 1223 als 2RegMB.
- Maar de wisselwerking tussen wat ik hier de ziel en het autobiografische zelf van de broederschap noem, blijft spanningen opleveren. Om die spanning om te vormen tot een harmonische verhouding, waarin zowel het ene zelf in het andere als het andere in het ene doorklinkt, schrijft Franciscus vlak voor zijn dood het testament. Dat is het derde en laatste document dat in dit boek is opgenomen.

Merk op dat Franciscus aan de leefregel begint te schrijven als hij broeders heeft, en dat hij dit werk altijd doet in nauw overleg met hen. Daarbij proberen hij en zijn broeders voortdurend contact te houden met hun oorspronkelijke inspiratie. De vraag van het begin wordt hiermee complexer: het gaat niet meer om het zelf van een individueel persoon, maar om een zelf dat gevormd wordt in de verhouding tussen Christus, de Kerk, de broeders en de omgeving. We zijn gewend om bij Franciscus aan een individueel persoon te denken, die als een held stand moest houden tegenover allerlei knechtende krachten. Maar

11. Flood, *Die Regula Non Bullata*, pp. 100-101.

Franciscus is juist geworden wie hij is in dat krachtenspel. In zekere zin is Franciscus de broederschap.¹² De spanningen in de broederschap voelde hij in zijn lijf. De verdeeldheid deed hem pijn. Even intiem en lijfelijk was zijn verhouding tot Christus: hij volgde Hem zó dicht op de voet dat Christus' armoede zijn eigen armoede was en vice versa, en dat zijn lijden hem pijn deed en vice versa. Paulus zegt dat de Kerk het lichaam van Christus is. (1Kor 12,12-13) Door Franciscus ben ik dit letterlijk, nee, lijfelijk gaan verstaan. De broederschap van Franciscus is inderdaad lijf van Christus. Zoals ik mijn hand op mijn knie leg wanneer die pijn doet, zo fluistert Christus Franciscus troostende woorden in als hij lijdt aan de spanningen binnen de broederschap.¹³ En zo beschouwd is de verschijning van Christus' wondtekenen in het lichaam van Franciscus – wat de historische gronden daarvan ook mogen zijn – een bevestiging van het meerstemmige zelf van Franciscus.

Het is goed om te beseffen dat ook wij, hier en nu, niet anders dan in verhoudingen leven. Ik verhoud mij tot mijn omgeving, mijn kinderen, mijn God. Trouw zijn aan mezelf houdt onvermijdelijk in dat ik trouw ben aan iedereen waartoe ik mij verhoud. Leven is in wisselwerking zijn, bijvoorbeeld met de lucht die ik inadem. Mijn zelf wordt geboren uit die wisselwerking. Ik ben nooit alleen. Mijn omgeving is deel van mij, en ik ben dat van haar. Wie op zoek gaat naar het goede leven moet altijd op deze meerstemmigheid afstemmen. Zelfs als ik zou besluiten mij terug te trekken uit 'de wereld', wat Franciscus inderdaad zegt te hebben gedaan (Test 3), dan is het goede leven onvermijdelijk in

12. Zie mijn lezing van de vorming van de broederschap volgens Thomas van Celano, *Het leven van St. Franciscus*, in W.M. Speelman, G.P. Freeman, J. Van den Eijnden, *Om de hele wereld. Inleiding in de franciscaanse spiritualiteit*. Nijmegen: Valkhof, 2010, pp. 44-56.

13. Thomas van Celano, *Gedenkschrift van Franciscus' daden en deugden*, in Idem, *De oudste verhalen over Franciscus van Assisi*. Haarlem: Gottmer, 2006, nr. 158, pp. 250-1. Verder: 2Cel 158.

voortdurende communicatie met die wereld. Je zou het een regel achter alle leefregels kunnen noemen: stem af op je omgeving.

Kiezen en gekozen worden

Meestal ga je over deze dingen nadenken als je leven zijn onschuld heeft verloren en het 'ik' een vraag geworden is. Franciscus en zijn eerste broeders waren allemaal op zoek naar een leven omdat ze eigenlijk geen leven hadden. Ze liepen ergens tegenaan, waren niet met zichzelf in het reine of leidden een uitzichtloos bestaan. Er waren ook mannen die zich bij de broederschap aansloten, maar na een tijdje weer weggingen. Onder die mannen zaten zeker ook zogenaamde 'dolende zielen'. Dolende zielen maken ons onrustig, omdat ze ons confronteren met een kwestie die ook onszelf treft. Uit een mislukt leven wegvlugten is misschien nog wel mogelijk. Maar de consequentie daarvan, het zoeken naar een leven dat wél goed is, levert voor deze mensen – en waarschijnlijk ook voor onszelf – een probleem op. Wie een leven zoekt, zal, wanneer hij het gevonden heeft, voor dat leven moeten kiezen. Maar wie kiest, besluit alle andere levensvormen niet te kiezen. Hij geeft allerlei dromen op, en geeft zichzelf over aan zijn keuze. Deze consequentie, de zelfgave die iedere keuze met zich meebrengt, kunnen veel mensen niet verdragen.

En wat als je in feite niet veel te kiezen hebt? Lang meende Franciscus, toen nog een rijke jongeman voor wie de toekomst openlag, dat hij het leven kon kiezen waar iedere man van droomde: het ridderschap. Maar toen hij op een dag ziek en verzwakt lag te sluimeren liet de Heer hem zichzelf zien: 'Jij bent niet geschikt voor dat leven.'¹⁴ Dan is de vraag: kun je kiezen voor

14. Als Franciscus op weg is om zich in een veldslag te bewijzen als ridder krijgt hij een droom waarin hem gevraagd wordt waar hij mee bezig is. Als hij in die droom de Heer vraagt wat hij dan wel moet doen, krijgt hij als antwoord dat hij moet terugkeren naar de plaats waar hij thuishoort: daar zal hem verteld worden wat hij

een leven waarvoor je niet gekozen hebt, maar dat bij wijze van spreken voor jou gekozen heeft?

Het leven dient zich aan zoals het zich aandient, of je het wil of niet. Daar heb jij je toe te verhouden. Om die verhouding aan te gaan is het nodig om voor dat leven te kiezen. Het is net als met een verhouding tussen twee mensen: als je niet voor de ander kunt kiezen, en jezelf niet ondubbelzinnig aan hem of haar kunt geven, dan belemmer je de ander om voor jou te kiezen. Je hoopt misschien dat de ander jou wil, en wilt dat ook steeds horen, maar je staat hem of haar dat niet toe, omdat je zelf een slag om de arm houdt. Dan kan er echter ook geen verhouding groeien. Alleen een echte levenskeuze maakt het mogelijk dat de verhoudingen, die in een uitzichtloos bestaan verbroken zijn, worden hersteld. En ieder zelf, dat immers meerstemmig is, verlangt dat deze verhoudingen harmonisch zijn afgestemd. Een verhouding vergt dat je jezelf geeft, zelfs als je daarbij het gevoel hebt jezelf te verliezen. Maar de ziel, oftewel het zelfgevoel dat voortdurend ervaart wat er allemaal in jouw lijf gebeurt, verlies je niet. Ook niet als je jezelf volledig opgeeft, want zelfs in het gevoel van het zelfverlies is het zelf precies degene die dit drama ondergaat.¹⁵ Het komt er sterker uit.

Hier wordt een typisch christelijk mechanisme zichtbaar, namelijk dat het leven door de dood heen wordt gevonden, en dat je jezelf kunt vinden wanneer je jezelf durft te verliezen. Een evangeliewoord waar Franciscus zich door aangesproken

moet doen. Zie *Franciscus van Assisi. Verhaal van de Drie Gezellen*. Haarlem: Gottmer, 1977, nrs. 5 en 6, pp. 24-27. Verder: 3Gez 5 en 6 [uitverkocht: zie www.franciscaans-studiecentrum.nl onder bronnen].

15. Twee bekende gevoelens, dat van het uitverkoren zijn en dat van 'waarom moet mij dit nu altijd overkomen?', vormen de twee kanten van deze medaille, namelijk dat het leven jou gekozen heeft. En dit leven nodigt jou en je broeders en zusters steeds weer uit voor hem te kiezen, hoe ellendig of saai het ook voor buitenstaanders mag lijken.

wist: ‘Zeg nee tegen jezelf en neem je kruis op’, wordt pas zinvol op het moment dat je je vertwijfeld afvraagt of dit nu het volle leven is en of jij wel volledig tot je recht komt. Wie kiest voor het leven moet bereid zijn het lijden en de leegte te aanvaarden die de keuze met zich meebrengt. Dit vergt meer dan moed: het vergt geloof dat jouw keuze met een keuze voor jou wordt beantwoord. Het leven wordt jou aangereikt, komt op je toe, meer dan dat het door jou zelf gemaakt wordt. Franciscus roept het beeld op van een intreden in ‘de ruimte van de gehoorzaamheid’.¹⁶ In die ruimte zijn het de dingen die je gegeven worden, meemaakt en ondergaat die de basis vormen voor jouw nieuwe zelf. Maar soms, en misschien zelfs vaak, is dat wat je gegeven wordt helemaal niet wat je gehoopt had.

Doen en laten

Ruimte ontstaat door te laten. Franciscus stelde iedere keer weer de vraag: ‘Wat wilt Gij dat ik doen zal?’ Maar het antwoord dat hij kreeg, was niet altijd dat hij iets moest doen, eerder dat hij iets moest laten.¹⁷ Het belang van het laten is zoals gezegd dat er ruimte ontstaat, zoals kinderen de ruimte krijgen als zij iets niet mogen. Vergelijk ook de tien geboden die acht van de tien keer zeggen wat je niet moet doen: geen andere goden, niet werken, niet doden, niet stelen, niet liegen... We zullen straks zien dat het de wet is die, door te zeggen wat je niet moet doen, oftewel wat je moet laten, de ruimte van het goede leven creëert. Franciscus noemt dit, zoals gezegd, de ruimte van de gehoorzaamheid. Franciscus zelf was echter meer een doener, een dienaar. Wanneer hij te horen kreeg wat hij moest doen, gehoorzaamde hij door dat meteen te gaan doen. En dat doen is ook belangrijk, want door te doen ga je

16. Sigismund Verhey, *Naar het land van de levenden. Regel van Franciscus van Assisi voor de minderbroeders*. Nijmegen: Valkhof, 2007, p. 162.

17. 3Gez 5 en 6.

echt op de dingen in en leer je ze lijfelijk kennen. Net als leren lopen is leren leven een lijfelijke leerweg. De Franse filosoof Merleau-Ponty betoogt dat dit al-doende-leren de basis vormt voor de communicatie van emoties, taal en betekenis: ze worden door lijfelijke beweging geuit en komen door lijfelijke bewegingen binnen.¹⁸ Waar het laten een ruimte creëert, daar baant het doen een levensweg.

Lees deze leefregels niet zonder ze te doen en te laten. Moraaltheologe Mariéla Wulf zei me eens dat de woorden van Jezus voor veel mensen moeilijk zijn om uit te voeren. Niet omdat ze abstract zijn, maar juist omdat ze zo concreet zijn: je kunt ze meteen doen, zonder precies te begrijpen wat de dieperliggende boodschap van dat doen of laten is. Ook heel veel dingen in het dagelijks leven zijn, als je er anders tegenaan kijkt en ziet dat ze allemaal niet echt nodig zijn, heel gemakkelijk te doen en te laten. De minderbroeders dachten niet na over het leven, maar overwogen hoe ze de dingen die ze moesten doen zouden doen, en hoe ze de dingen die ze moesten laten het beste zouden laten.

Dienen en lijden

In zijn *Wijsheidsspreuken* spreekt Franciscus zijn broeders aan als ‘dienaar van de Heer’.¹⁹ Een dienaar is in zijn doen en laten

18. Maurice Merleau-Ponty, ‘The Child’s Relations with Others’, in: *Idem, The Primacy of Perception and Other Essays on Phenomenological Psychology, the Philosophy of Art, History and Politics*, ed. James M. Edie. Evanston, IL: Northwestern University Press, 1964, pp. 96-155. Merleau-Ponty beschrijft hoe het menselijk zelf uit een oorspronkelijke gezamenlijkheid (van moeder en kind) uitgroeit tot een individu door lijfelijk mee te bewegen met de moeder. Die (gezamenlijke) bewegingen brengen in het kind lijfelijke gevoelens teweeg, en deze gevoelens roepen – zoals Damasio schrijft – een zelfgevoel op. Maar Merleau-Ponty concludeert dat mensen op basis van deze gedeelde bewegingen ook gevoelens delen. Zo heeft dus mijn moeder mij niet alleen leren bewegen, maar daarmee ook haar gevoelens meegedeeld.

19. *Wijsheidsspreuken*, in Franciscus van Assisi, *De Geschriften*, vertaald, ingeleid

afgestemd op een ander. Franciscus dacht misschien niet na over de betekenis en de zin van zijn handelen, maar hij hield wel steeds in de gaten of zijn doen en laten gericht was op de Heer en op de noden van zijn omgeving. Hij vroeg niet: 'Wat zal ik eens doen?', maar: 'Wat wilt Gij dat ik doen zal?' Door iets te doen voor iemand stemt het zelf, dat in verhoudingen leeft, zichzelf in harmonische verhoudingen.

Het komt echter ook heel vaak voor dat de verhoudingen waarin je leeft moeilijk of zelfs helemaal niet harmonisch te stemmen zijn. Daar is de ander dan gewoon te anders voor. Dan kun je moeilijk anders dan de wanverhouding, de dissonant, te laten zijn. Franciscus is het nooit gelukt de wanverhoudingen in de broederschap tot zuivere consonanten te stemmen. Hij voelde die negatieve spanningen binnen de broederschap in zichzelf, maar kon ze niet oplossen. Hij bracht zijn lijden voor de Heer, en die troostte hem, zodat hij het kon verdragen. Andries Baart, geestelijk vader van de presentiebenadering, vertelde eens dat een mens heel veel lijden aankan, zolang hij dit maar niet in eenzaamheid hoeft te dragen. Net zoals het doen is ook het laten altijd gericht op de Heer en op anderen, al is het maar om het samen te dragen.

De vraag wat ik met mijn leven aan moet, is in onze cultuur vaak een vraag om actie: 'Wat moet ik doen met mijn leven?' Dan is mijn leven een probleem, en ben ik de oplossing. Franciscus leert ons dat ons doen een dienen zou moeten zijn, een doen dat altijd (ook) gericht is op anderen. Die anderen geven het doen een zin: je doet het ergens voor en voor iemand. Maar we moeten ook aandacht besteden aan de andere kant van de medaille, de passie, wat je 'zinnig lijden' zou kunnen noemen: 'Wat doet het leven mij?', en: 'Wil jij mij helpen?' In het con-

en toegelicht door G.P. Freeman, H. Bisschops, B. Corveleyn, J. Hoeberichts en A. Jansen. Haarlem: Gottmer, 2006^c, pp. 108-122. Het gaat om de Wijsheidsspreuken 10-13, 17-19, 21-26, 28.

flictmanagement van Franciscus zien we dat hij de oplossingen voor de problemen nooit alleen bij zichzelf zoekt. Eenmaal trad hij zelfs terug als minister generaal van de orde, waarmee hij de oplossing uit handen gaf. Met andere woorden: ook zijn lijden deelde hij met anderen, en met de Heer. Daarmee vergrootte hij niet alleen de mogelijkheden tot oplossing, maar ook – doordat hij anderen deelgenoot maakte van zijn lijden – de gezamenlijke kracht waarmee de problemen werden gedragen. Franciscus zegt in zijn leefregel: ‘En de een mag de ander gerust zijn nood kenbaar maken, opdat die zoekt wat hij nodig heeft en hem zo dient.’ (1RegMB 9:10, vgl. 2RegMB 6:8)

De regel en het Leven

De leefregel van Franciscus, in zijn definitieve redactie, begint met: ‘Dit is de regel en de levenswijze (vita) van...’ De minderbroeder Sigismund Verhey vertaalt vita met ‘het leven’. Het woord ‘vita’ kan in de tijd van Franciscus drie dingen betekenen; het leven zelf, het levensverhaal van een heilige (‘vita’ als heiligenleven) en de religieuze levensvorm. Verhey kiest voor de eerste betekenis. Ik ben geneigd om Verhey te volgen, omdat het om meer gaat dan een lifestyle of min of meer toevallige levenswijze. Het gaat hier om niets minder dan de zoektocht naar het goede leven. Dat is een leven dat zich steeds richt op de Heer, op het licht van zijn komend rijk. We hebben gezien dat dit onlosmakelijk verbonden is met de vorming van het zelf. Ik word anders als ik word gezien in het licht van de Ene ‘van wie al het goede is, die alleen goed is’. (1RegMB 17:18) Inderdaad wordt in dit licht mijn slechtheid en beperktheid scherper zichtbaar, maar ook die beperktheid wordt gericht naar de volmaaktheid van het Evangelie. En gezien in het perspectief van de volmaaktheid worden alle beperktheden onbelangrijk, vergeven. Er klinkt iets moois mee in de uitdrukking ‘aan het licht brengen’, want het licht brengt genezing.

Het evangelieverhaal dat misschien wel het best op Franciscus van Assisi past, is dat van de rijke jongeling. Dit verhaal vertelt over iemand die de wet volgt en toch niet gelukkig is. Hij vraagt Jezus: 'Hoe kan ik het eeuwig leven krijgen?' Jezus antwoordt: 'Onderhoudt de wet.' Hij zegt: 'Dat heb ik altijd al gedaan; waarom voel ik nog dat ik tekortschiet?' Dan zegt Jezus hem: 'Ga alles wat je bezit verkopen en geef de opbrengst aan de armen. Kom dan terug om Mij te volgen.' Franciscus doet wat Jezus de rijke jongeling aanraadt. En hij ontdekt dat hij altijd tekort zal schieten, maar dat alle tekort in het licht van de volmaaktheid een overvloed blijkt te zijn. Volmaaktheid wordt hem gegeven, zijn tekorten worden hem vergeven.

In het leven van alledag wordt alles gezien in het perspectief van het tekort: 'Pluk de dag', want het is zo voorbij, maar ook: 'Je moet beter worden, rijker, geleerder en bekender.' De Tsjechische econoom Tomáš Sedláček merkt op dat de Europese economie nog nooit in haar geschiedenis zo'n overvloed gekend heeft als nu, maar dat die overvloed ervaren wordt als schaarste.²⁰ Als dat jouw kijk op het leven is, een leven dat gekenmerkt wordt door zijn beperktheid en zijn eindigheid, dan zul je nooit gelukkig zijn. Het eerste dat je dan moet veranderen, is jouw kijk, zodat het leven verandert door er anders naar te kijken. In het goede leven worden alle dingen gezien in het perspectief van de overvloed: 'Jij bent goed', en: 'Soms is alles eeuwig' (Leo Vroman). Uitspraken als deze winnen aan betekenis wanneer er ook in meeklinkt: 'Ondanks wat je maar steeds weer verkeerd doet', en: 'Hoe eindig alles ook moge zijn.'

Je kunt de dingen alleen zien in het perspectief van de overvloed wanneer je weet wat jouw behoeften zijn, en voor jezelf ruimhartig genoeg bent om aan die behoeften te beantwoorden.

20. Tomáš Sedláček, *De economie van goed en kwaad. De zoektocht naar economische zingeving van Gilgamesj tot Wall Street*. Schiedam: Scriptum, 2012, p. 371.

Franciscus zag heel goed hoe vrome broeders het goede leven zochten door zichzelf *alles* te ontzeggen. Toen een broeder midden in de nacht riep dat hij stierf van de honger, gaf Franciscus hem niet alleen te eten, maar liet hij alle broeders gezamenlijk eten, om de broeder niet te beschamen in zijn behoefte. ²¹ Je kunt geen goede broeder zijn, zelfs niet leven, als je je noden simpelweg ontkent. De uitspraak van Jezus: 'Als je mijn volgeling wilt zijn, zeg dan nee tegen jezelf en neem dan je kruis op om Mij te volgen' (Mt 16,24, aangehaald in 1RegMB 1:3) moet anders worden verstaan. Probeer niet als een soort superzelf boven je eigen kwetsbaarheid uit te stijgen, maar neem je tekorten mee wanneer je Hem volgt tot in zijn komend rijk.

De leefregels van Franciscus zeggen ons niet wat wij moeten doen of hoe wij 'betere mensen' zouden moeten worden, maar ze kunnen wel werken als een spiegel die licht werpt op ons leven in deze wereld. En als ons leven in dat licht komt te staan, dan gaan wij ons vanzelf naar dat licht gedragen. Verhey vertaalt daarom het vaak voorkomende woord *observare*, onderhouden, met 'voor ogen houden'. Houd deze dingen voor ogen, zodat je al jouw pogingen je eigen leven vorm te geven kunt blijven zien in het perspectief van de overvloed.

Spiegel van Jezus Christus

Een spiegel in de Middeleeuwen was niet zo plat en onverbiddelijk als hij nu is. ²² Bovendien leefde Franciscus in een cultuur waarin verhalen en ontmoetingen veel belangrijker waren dan de huidige bespiegelingen en abstracte beschrijvingen waar-

21. Het verhaal is te vinden in *Herinneringen aan broeder Franciscus*. Haarlem: Gottmer, 1985, nr. 50, pp. 48-49. Verder: *Herinn* 50.

22. De rol van de spiegel in de middeleeuwse spiritualiteit wordt aan de hand van een van Clara's brieven beschreven in Edith van den Goorbergh en Theo Zweerman, *Clara van Assisi: Licht vanuit de Verborgenheid, over haar brieven aan Agnes van Praag*. Assen: Van Gorcum, 1994, pp. 127-157.

aan wij gewend zijn ons leven af te meten. Daarom moet je zijn leefregels steeds zien in de context van zijn levensmotto: het volgen van de voetstappen (*sequi vestigia*) van Jezus Christus. Franciscus was een modelleerling van Jezus. En dat model volgde hij op de meest lijfelijke manier na: door in zijn voetstappen te treden. Ik merkte dat ik op een bergtocht in de sneeuw mijn voetstappen zorgvuldig in de sporen zette van de wandelaars die mij voor waren gegaan. Ik was volledig geconcentreerd op die sporen, de gladheid van de sneeuw, de stevigheid van mijn grip en het evenwicht van mijn lichaam. Het navolgen van een mens is geen bespiegeling in de rationele zin van het woord, maar juist een heel lijfelijke vorm van contact: met je voorganger, met je omgeving en met jezelf. Zo deed Franciscus wat Christus hem had voorgedaan en aangezegd, in zijn eigen omgeving en op zijn eigen manier. Pas later, zijn eigen daden reflecterend, dacht hij na over de betekenis en zin ervan.

Merk op hoe dit rijmt met de wijze waarop, volgens de eerdergenoemde beschrijving van Merleau-Ponty, een kind emoties leert van zijn moeder: hij doet eerst de bewegingen na, voelt vervolgens wat zijn bewegingen doen in zijn eigen lijf, en ontdekt zo, via deze 'spiegel', zijn zelf. Deze vorm van navolging, het volgen van een mens, is iets totaal anders dan het volgen van een voorschrift of een wet. Wie een mens volgt, verliest haar niet uit het oog en volgt haar sporen stap voor stap. Omdat hij zelf beweegt, ontwikkelt hij een gevoel voor richting, en is hij zelf lijfelijk onderweg totdat hij op zijn eigen bestemming aankomt. Wie echter een wet volgt, die houdt zijn ogen gericht op de grenzen die de wet stelt, zodat hij er niet overheen gaat. Hij komt niet in de verleiding iets verkeerd te doen, maar heeft die vrijheid ook niet. Zo blijft hij veilig in de scherpomlijnde binnenruimte. Maar wie is hij? Franciscus en zijn broeders voelden zich aangesproken door het woord van de Heer om predikend rond te trekken

zonder iets voor onderweg mee te nemen. Ze hadden geen binnenruimte, en hadden dus alle gelegenheid fouten te maken, en zichzelf tegen te komen. Hun leven was een weg, en werd pas in tweede instantie een wet.

Achter deze tot wet geworden levenswijze schuilt echter nog altijd de persoon van Jezus Christus die de lezer uitnodigt tot navolging, zelfs als dit soms zou leiden tot het overtreden van een wet. Het gaat er namelijk niet om dat je binnen de ruimte van de wet blijft, maar dat je gevoel voor richting ontwikkelt: is dit een weg die naar de dood of naar het leven leidt? In de praktijk is het verstandig om de leefregel te lezen samen met anderen, het liefst met een geestelijk leidsvrouw of -man. Omdat je samen de regels uitprobeert, ontstaat er vanzelf een atmosfeer waarin je elkaar volgt, en zo vanzelf op weg gezet wordt. Maar het allerbelangrijkst is dat je het centrum, Jezus Christus, nooit uit het oog verliest. Het spoor dat Hij nagelaten heeft, heet in de leefregel 'de volmaaktheid van het Evangelie'.

De volmaaktheid van het Evangelie is geen ethisch principe, maar een spoor van God. Wie zijn of haar voetstappen in dat spoor zet, kan altijd uitglijden, maar ook weer opstaan en verdergaan. Het spoor zet het leven in het perspectief van de volmaaktheid van God. Proberen zelf volmaakt te worden leidt tot niets dan teleurstellingen, maar wie in het licht van de volmaaktheid staat, gaat er bijna onwillekeurig naar handelen.

Een centrum dat zich in kringen verpreidt

Rond dit centrum, Jezus Christus, bewegen zich de minderbroeders, en dat doen zij binnen de gemeenschap van de kerk. Dankzij Edith van den Goorbergh, die dit opmerkt bij de regel van Clara, ben ik geattendeerd op de kringen van gehoorzaamheid in de eerste verzen van de regel van de minderbroeders.²³

23. Edith van den Goorbergh, *Clara van Assisi: Mystiek in het alledaagse*. Nijmegen:

De regel en de levenswijze van de minderbroeders is deze: het heilig Evangelie van onze Heer Jezus Christus onderhouden, levend in gehoorzaamheid, zonder eigendom en in kuisheid.

Broeder Franciscus belooft gehoorzaamheid en eerbied aan de heer paus Honorius, diens wettige opvolgers en aan de kerk van Rome.

En de andere broeders zijn verplicht broeder Franciscus en zijn opvolgers te gehoorzamen. (2RegMB 1:1-3)

Vanuit het centrum, het heilig Evangelie van onze Heer, wordt een centrifugale beweging ingezet om het goede leven te verspreiden: in de kerk en in de broederschap. Dat bij elk van deze kringen de naam van een mens – Jezus, Honorius, Franciscus – genoemd wordt, past binnen de lijn van het eerder gemaakte onderscheid tussen het onderhouden van een wet en het volgen van een mens. We moeten ons niet richten op het Evangelie als boek, de Kerk als instituut en de regel als principe, maar altijd op het menselijk gelaat dat ons door deze kringen van gehoorzaamheid aanhoort en aanspreekt.

De centrifugale beweging die uit het Evangelie ontspringt, blijkt in het leven van Franciscus een alles en iedereen omvattende bestemming te hebben. Franciscus ontdekte, stap voor stap de liefde van Christus volgend, dat niemand en niets uitgesloten is van de toegang tot Gods komend rijk. Hij drukte dat uit door alles en iedereen aan te spreken als broeder en zuster. De orde van de minderbroeders is misschien voorbe-

Valkhof, 2010, pp. 61-65. Van den Goorbergh beschrijft de ruimten van gehoorzaamheid van Clara van Assisi, die haar zusterschap in de ruimte van de broederschap en de ruimte van de kerk plaatste. Deze kringen zijn ook te vinden in de regel van de minderbroeders.

houden aan mannen, maar de broederschap van Franciscus – die hem naar eigen zeggen *gegeven* werd²⁴ – is niet beperkt tot een bepaalde groep. De zusters van Clara van Assisi horen erbij, getrouwde mannen en vrouwen die in de wereld leven (de zogenaamde ‘derde orde’), de natuur, de moslims, alle schepselen, tot aan de elementen lucht, water, vuur en aarde: zij worden allemaal toegesproken als broeders en zusters, inclusief zuster dood.²⁵ Merk bijvoorbeeld op dat de wolf van Gubbio uit de Fioretti 21 aan het eind van het verhaal alle trekken van een minderbroeder heeft, als hij ‘van deur tot deur’ langs de huizen van de stad om voedsel bedelt.²⁶ Al wie bereid is in goede verhoudingen te leven – en dat betekent: schepsel met de schepselen te zijn – deelt in de gemeenschap (*communio*) die van God uitgaat. Op deze wijze groeit zijn nieuwe leven door zich af te stemmen op zijn omgeving.

Deze kernregel van de niet-uitsluiting is ook een sleutel voor het verstaan van de leefregel. De grenzen die de regel stelt, vormen de binnenruimte van de gehoorzaamheid: zij sluiten alles en iedereen binnen die gehoor geeft aan Gods roeping. Die grenzen kunnen echter ook worden gebruikt om bepaald gedrag en bepaalde mensen categorisch buiten te sluiten. Franciscus heeft dit – de buitensluitende kant van de regel – goed aangevoeld. Hij was dan ook niet gelukkig met de preoccupatie van de broederschap met een eigen, pauselijk goedgekeurde regel, en vooral de exclusiviteit die daaruit voortvloeide.²⁷ Hij werkte er echter

24. Testament, in Franciscus, *De Geschriften*, pp. 100–107, p. 103, vers 14. Verder: Test 14.

25. Zie Spielman, e.a., *Om de hele wereld*.

26. De Fioretti. *Verhalen over Sint-Franciscus*. Vertaald door Linda Pennings, ingeleid en toegelicht door Gerard Pieter Freeman. Haarlem: Gottmer, 2006, pp. 90–93. Zie ook mijn *Leven met Franciscus*. Zoetermeer: Meinema, 2016, p. 72.

27. Zie het ‘kwijtraken’ van de proto-regel(s) en zijn pauselijke goedkeuring, het feit dat de regel op een bijna banale wijze is goedgekeurd, zoals Desbonnets schrijft; zie ook zijn testament.

toch aan mee! Vooral om de oorspronkelijke geest van gebed en toewijding vast te houden (binnen te sluiten) en niemand buiten te sluiten, ook niet de broeders die de veiligheid van een regel nodig hebben. Franciscus' spiritualiteit is juist anders dan de andere vormen van religieus leven omdat hij niet alleen voor broeders leeft, preekt en schrijft, maar ook voor zusters, mensen in de wereld, en zelfs voor vogels preekt, met de sultan in gesprek gaat en uiteindelijk, in het Zonnelied, de kosmische elementen 'broeder' en 'zuster' noemt. Franciscus kon ze broeder en zuster noemen omdat hij Gods aanwezigheid in hen herkende.

De beweging van de liefde, vanuit het centrum van het Evangelie tot aan de diepste kern van het Universum, brengt verzoening. En dat is dus ook de weg die de broeders zelf moeten volgen. In vrede samenleven is voor de eerste broeders moeilijk genoeg, omdat zij oude conflicten in hun lijf meedragen: tussen de aanzienlijken en de minderen, tussen 'die van Perugia' en 'die van Assisi', tussen de rijken en de armen.²⁸ Alles wat de broeders doen en laten, denken en verdringen is deel van het wezen en het lichaam van de broederschap. Zo tracht de broederschap door de eigen wonden te genezen verzoening te brengen in de samenleving. De sleutel tot deze verzoening was dat zij zichzelf als minderen beschouwden; nederig tegenover God, tegenover ieder ander en zelfs de schepselen. (1RegMB 16:6) Ook onderling, en misschien was dat wel het moeilijkste, moesten zij de nederigheid bewaren. Niet eens zozeer door erover te preken, maar vooral door voorbeeldig samen te leven verspreidden de broeders de boodschap van vrede: leef onder de armen, onder de melaatsen, onder de saracenen (moslims). Het is dus niet zo dat Franciscus arm wilde zijn, of melaats of moslim: hij wilde onder de armen leven en zo hun armoede verheffen.²⁹

28. Desbonnets, *From Intuition to Institution*, p. 19.

29. Pietro Maranesi, *L'eredità di frate Francesco. Lettura storico-critica del Testamento*. Assisi: Ed. Porziuncola, 2009, pp. 111-112. Zie ook W.M. Speelman, *Ware armoede*,

Leven als een gezondene

Franciscus stichtte geen orde, maar ontwikkelde een leven. Hij volgde daarbij 'de volmaaktheid van het heilig Evangelie'. Ieder moment van zijn leven stemde hij af op de beweging van de liefde, die het spoor van de Heer vormde. Een paar evangelieteksten, die hem en zijn broeders heel diep raakten, vormden voor hen een leidraad voor het leven.³⁰ Een van die teksten betreft de uitzendingsrede van Jezus aan zijn discipelen. Toen Franciscus deze woorden hoorde, riep hij enthousiast: 'Dat is het leven dat ik wil leiden!'³¹ En zoals gezegd was Franciscus gewoon dit woord op zichzelf te betrekken en dus ook maar meteen te gaan doen wat de Heer hem gezegd had. Daarmee werd zijn leven een zending.

Het leven van een gezondene is een leven in verhoudingen. Dit leven krijgt namelijk zijn betekenis in zijn verhouding tot degene die hem gezond heeft, en ook tot degenen tot wie hij gezond is. Franciscus en zijn broeders leven niet meer voor zichzelf, maar voor de Heer, voor de andere mensen en voor elkaar. En in die verhouding treden zij binnen als minderen: zij worden gestuurd om onder de mensen te leven, onder de minste mensen. Zelfs door niets te doen dan nederig te leven 'zeg' je dingen, ook te grote dingen, die geen mens mag zeggen. Je mag niet zeggen hoe een ander moet leven; je kunt wel voordoen hoe jij leeft. Je mag niet zeggen dat armoede goed is, je kunt wel laten zien dat jouw leven in armoede een goed leven is. Zo bied je hulp die geen hulpverlener kan bieden en breng je wijsheid die geen geleerde kan verwoorden. Daarom was de meest effectieve vorm van prediking in Franciscus' ogen een heilig leven (1RegMB 17:3): de omgang

ware rijkdom, in M. Becker, Th. Wobbes (red.), *Soberheid als ideaal en als noodzaak*. Nijmegen: Valkhof 2013, pp. 137-147.

30. Verhey, *Naar het land van de levenden*, p. 82.

31. 1Cel 22.

met elkaar, met anderen, met de natuurlijke omgeving en met God.

Overigens is de zending om te preken de reden geweest dat Franciscus toestemming (*approbatio*) en uiteindelijk schriftelijke bevestiging (*confirmatio*) van de paus moest vragen. Want wie denken die lekebroeders wel dat ze zijn, dat ze overal beginnen te prediken? Maar omdat de zending van de broederschap goed paste in het pastorale programma van de Kerk gaf Paus Innocentius Franciscus toestemming, die Honorius later bevestigde. En daar ligt de kiem van de dubbele tendens in Franciscus' broederschap: Franciscus legde nadruk op het leven volgens de volmaaktheid van het Evangelie, de Kerk legde nadruk op het doen van pastoraal werk in het zich verstedelijkend Europa. In de bespreking van de leefregels zullen we voortdurend sporen van deze dubbele tendens tegenkomen.

Verantwoordelijk leven

Dankzij de zending van de broeders kreeg het Evangelie betekenis in de context van het concrete dagelijkse leven van hun tijd. En dat is precies de betekenis die het Evangelie verlangt te hebben. Neem bijvoorbeeld de evangelische raden: leven in gehoorzaamheid, armoede en kuisheid (1RegMB 1:1; 2RegMB 1:1); die zijn gevoelig voor de context, en moeten dus steeds in wisselwerking met het leven zelf geïnterpreteerd worden. (vgl. 1RegMB 2,4.11; 2RegMB 2,6)³² Gehoorzaamheid, armoede en kuisheid zijn al te gemakkelijk tot abstracte principes te maken. Je probeert met zo min mogelijk te leven, en wordt gierig; zo rein mogelijk door het leven te gaan, en krijgt smetvrees; of doet gedachteloos alles wat je meerdere je opdraagt, en wordt onverantwoordelijk. Maar de bedoeling van de evangelische raden is nu juist dat je in het leven zelf ontdekt wat het is om

32. Verhey, *Naar het land van de levenden*, pp. 32 en 116.

je onder de armen te bevinden, om lief te hebben zonder enig bij-motief, en om te leven in de ruimte van de gehoorzaamheid. Merk op dat de minderbroeders de evangelische raad van armoede verstaan als *vivere sine proprio*, leven zonder bezit, wat niet hetzelfde is als leven in armoede.

De navolging van het Evangelie roept onmiddellijk de respons van het leven zelf op. En in die 'responsibiliteit' laat zij zich kennen als een blijde boodschap. Dat bijvoorbeeld de eerste broeder zich bij Franciscus aansluit, is de respons van zijn hart op het voorbeeldige leven van Franciscus: Franciscus krijgt respons.³³ Wie zich aansluit, beweegt mee met de beweging van Franciscus' leven zelf. Het valt op dat er mensen van allerlei slag meebewegen: rijken en armen, edelen en eenvoudigen, hoog- en laagopgeleiden.³⁴ Omdat Franciscus het leven zelf volgde, kwam hij op zijn levensweg alle schepselen tegen, en zij resoneerden als het ware met zijn eigen leven. Op muzikale wijze, van harmonie naar harmonie, opende zich voor hem de weg van de liefde, die hij zonder enige belemmering probeerde te volgen.

Je hoeft de mensen niet te vertellen wat ze moeten doen. Je doet het, en je luistert naar de respons. Sommige mensen voelen zich uitgenodigd mee te doen; verwelkom ze. Andere mensen reageren door je te helpen; bedank ze. Weer anderen maken andere keuzes; laat ze. En nog weer anderen werken je tegen; laat je vreugde daardoor niet gehinderd worden.³⁵ Door te doen wat onzegbaar is, kunnen mensen zichtbaar maken dat zelfs een vreselijk lot niet alleen maar vreselijk is, maar op wonderlijke wijze een toegang kan vormen tot een diepe vreugde. Zo geeft de boetvaardige spiritualiteit van Franciscus de mens

33. 3Gez 27. Zie Mirko Breitenstein, *Das Noviziat im hohen Mittelalter. Zur Organisation des Eintritts bei den Cluniazensern, Cisterziensern und Franziskanern*. Münster: LIT, 2008, p. 420.

34. 1Cel 31.37.

35. Zie Echte vreugde, in Franciscus, *De geschriften*, pp. 123-125.

toegang tot de diepste emoties van het menselijk bestaan, en omgeeft zij die emoties met de compassie en de barmhartigheid van Christus.

De leefregel van Franciscus krijgt betekenis in het perspectief van de volmaaktheid die niemand buitensluit. Het heil gaat iedereen aan, maar iedereen op zijn of haar eigen wijze. En wanneer men afwijkend gedrag vertoont, is barmhartigheid altijd het antwoord, zoals Franciscus in zijn Brief aan een Minister schrijft.

‘En heb hen lief, die je dit aandoen. En je moet niets anders van hen willen dan wat de Heer je geeft. En heb hen daarom lief en je moet niet willen dat zij betere christenen zijn. (...) Wanneer je het volgende doet weet ik of je de Heer en mij, zijn en jouw dienaar, liefhebt: er mag nooit een broeder in de wereld zijn die gezondigd heeft zoveel hij maar kon zondigen, en die, nadat hij jouw ogen heeft gezien, zonder jouw barmhartigheid moet weggaan, ofschoon hij barmhartigheid vraagt.’ (BrMin 5-9)

Verantwoording

Franciscus' teksten worden, met instemming van de Franciscanese Beweging als copyrightholder, overgenomen uit Franciscus van Assisi, *De geschriften*, vertaald, ingeleid en toegelicht door G.P. Freeman, H. Bisschops, B. Corveleyn, J. Hoeberichts en A. Jansen, Haarlem: Gottmer, 2e herziene druk, 2006. Deze vertaling is vervolgens gecorrigeerd aan de hand van de nieuwe kritische editie van Paolazzi: *Francisci Assisiensis Scripta, critica edidit C. Paolazzi OFM, Grottaferrata : Editiones Collegii S. Bonaventurae ad Claras Aquas*, 2009. Ten slotte heb ik zo nu en dan een kleine verandering aangebracht, onder meer om de leesbaarheid te vergroten.

De bijbelcitaten zijn uit de Willibrordvertaling 1995.

Om de lezer uit te nodigen de regels langzaam te lezen, heb ik in een rechterkolom commentaar toegevoegd. Dit kan een uitleg zijn, een overweging of een actualisering. Het commentaar is kort en onvolledig, omdat het doel niets anders is dan de lezer te helpen bij het lezen van de regel zelf.

Franciscus van Assisi inspireert al eeuwenlang miljoenen mensen. Met komst van paus Franciscus is de belangstelling voor deze minderbroeder uit de dertiende eeuw nog meer gegroeid.

De leefregels van Franciscus gaan over het 'gewone' leven en richten zich op vrede tussen mensen en tussen mensen en God. Kernthema's zijn: doen en (vooral) laten, nederigheid en broederschap, navolgen en niet-uitsluiten.

Dit boek bevat de volledige tekst van de belangrijkste leefregels van Franciscus. Willem Marie Speelman voorzag die van een toelichting die de inhoud opent voor deze tijd. Ook schreef hij een belangwekkende inleiding op de leefregels.

Een spirituele bron die 800 jaar later niets aan frisheid verloren heeft.

WILLEM MARIE SPEELMAN is wetenschappelijk medewerker van het Franciscaans Studiecentrum aan de Tilburg School of Catholic Theology.

NUR 708

www.uitgeverijmeinema.nl